

JOAN TUSQUETS, PVRE.

EL NOMADISME PEDAGÒGIC A CATALUNYA

1. PREPONDERÀNCIA I TRETS DEL SEDENTARISME

No veuen clar els etnòlegs si entre els nostres aborígens, més enrera de la prehistòria, dintre encara del paleolític, predominà el sedentarisme, el nomadisme o un còmplex indiscriminat d'ambdues maneres de viure. Sembla cert, per contra, que durant la multimilenària trajectòria ulterior es va accentuant una tendència universal cap al sedentarisme. Constatem més sovint la metamorfosi d'un clan nòmada a sedentari que la d'un sedentari a nòmada. A més, el primer procés sol desenrotllar-se paulatinament i espontàniament, mentre que el segon sol tenir per causa una invasió estrangera o la impossibilitat de subsistir en el territori pairal (canvi climàtic radical, reviviscència d'un volcà, etcètera).

Observem com la Bíblia reflecteix aquesta diferència. Caín, un pagès sedentari, fou damnat, ben a contracor seu, a una existència nòmada. En canvi, Déu prometé al poble escollit, nòmada aleshores, dotar-lo d'una terra la fertilitat de la qual li permetria dur-hi vida sedentària.

Als nostres dies la correntia sedentària, cada cop més abassegadora, pren dues formes: la interior i l'exterior¹. Dintre les àrees sedentàries es va extingint aquell anar i venir dels estadants dels nuclis aïllats i dels petits vilatges, respecte a la vila o a la ciutat de segon ordre. En les nostres excursions trobem cada vegada més masies abandonades i més llogarrets on resisteixen, com tripulants que prefereixen morir

1. Pierre Fuster, *Les systèmes de formation, dans leurs contextes*, Berna-Frankfurt del Main, pàgs. 295 i següents.

en el vaixell del que temps ha s'allunyaren els joves, un estol d'homes xarucs i de dones madures. Mentrestant, als centres comarcals augmenta la població, en proporció directa a la que ja tenien; i assoleix en les urbs dimensions monstruoses.

A l'exterior de les seves fronteres les àrees sedentàries conquereixen posicions al nomadisme. A mesura que la urbanització i la indústria voregen la selva, els deserts i àdhuc les zones àrtiques, van engolint —per dir-ho així— tribus nòmades. L'explotació del petroli ha afavorit, en el Tercer Món, l'expansió del sedentarisme. Ben sovint no cal exercir cap pressió. És el cas descrit per André Louis de les tribus que situen el seu campament transhumant ben aprop de l'edifici escolar d'un nou suburbi de la ciutat industrial o de l'explotació petrolífera, per tal que llurs infants no hagin de caminar gaire². Altres vegades intervé l'administració: l'Aràbia Saudita dedica una part considerable dels beneficis obtinguts per la venda del petroli a fomentar els béns agropecuaris en indrets robats al desert, perquè s'hi assentin les tribus beduïnes.

2. TRES CARACTERÍSTICS DE L'EDUCACIÓ SEDENTÀRIA

Un tret molt distintiu de les cultures sedentàries és llur pruija d'objectivar arquitectònicament la seva estructura global i les institucions i funcions que la componen. Arrencant de quan la casa elimina la cabana o la tenda, el sedentarisme dota de llar a la família, de temple a la religió, d'alcàsser al poder, de fòrum a la justícia i de mercat al bescanvi. Ho realitza no d'un cop, sinó paulatinament, i amb més o menys perfecció, segons sigui la intel·ligència que eixampla les possibilitats o els condicionaments que les limiten.

Els descobriments científics i llurs aplicacions tècniques han estès i potenciat l'objectivació arquitectònica fins a tal punt que el sedentarisme actual s'identifica gairebé al constructivisme. Àdhuc els éssers i activitats més peculiarment nòmades són convertits en artefactes per la vareta màgica del constructivisme. El forçut camell és objectivat pel camió; el cavall aliger, per l'avió; els rapsodes, per la discoteca, i l'experiència del Consell dels ancians, per la computadora.

La funció educadora no resta al marge del procés constructivista de la cultura sedentària. Potser fou Otto Willmann el primer d'adonar-se que la història de l'educació roman objectivada en successius edificis.

2. André Louis, *Nomades d'hier et d'aujourd'hui dans le Sud Tunisien*, Aix-en-Provence, Edisud, 1979, pág. 187.

La *Didaktik als Bildungslehre*, finida en 1889, féu palès que tant a Xina, Egipte, Grècia o Roma com als períodes de l'educació europea, cada progrés, cada branca novella, cada grau de la instrucció, cada tipificació del magisteri, es traduïren en una tipificació arquitectònica ³.

En la immensa varietat de construccions configurades per la funció educativa, excelleix per la seva originalitat i per la seva formidable eficàcia —positiva i negativa— l'enfardellament del Saber. D'antuvi, en rajoles o tauletetes; més tard, en pergami i papirs; segles després, en impresos; adesiara, en discos o cassetes que tornen sonor el text. Si per compte d'enlairar l'anècdota a categoria, com propugnava Eugeni d'Ors, ens abellís de reduir la categoria a anècdota, escolliríem la del professor que deixà com a suplent un transmissor que recités les lliçons del seu curs, i els deixebles del qual es revenjaren confiant també a sengles transistors el comès d'escoltar i gravar les lliçons.

3. TRETS CARACTERÍSTICS DEL NOMADISME

Hi ha encara pobles sedentaris que conserven gairebé inalterades les peculiaritats sociològiques que solem qualificar de primitives, mercès a circumstàncies cada dia menys freqüents que han deturat o ralentit enormement l'abrivada constructivista i a no haver estat envaïts o haver-ho estat esporàdicament.

Normalment, però, el primitivisme és més virginal en les tribus nòmades, perquè llurs costums i estructura, propis d'un poble sempre a punt d'emprendre la marxa, són alèrgics als contactes culturals i no es compaginen amb el constructivisme. La tenda del capitost no es diferencia gaire de les altres: se'n distingeix per ostentar sempre, en lloc vistent, el bastó, o el tambor, que simbolitza l'autoritat, i alguna vegada perquè hi afegeixen una estança. El Consell dels ancians, en compte de congregar-se en un edifici *ad hoc*, es reuneix a la placeta central del campament ⁴.

En aquests casos l'objectivació arquitectònica ha estat substituïda per un símbol i per un indret simbòlic, respectivament. En altres avinenteses és suplerta per una correlació amb la cursa del temps, ja sigui la del temps astronòmic —per exemple, el solstici d'estiu determina la partença de la ramada cap a contrades on hi hagi pous i pas-

3. Otto Willmann, *Didaktik als Bildungslehre nach ihrem Beziehungen zur Socialforschung und zur Geschichte der Bildung*, Brunswick, 1882-1889². Aquest llarg títol expressa acuradament el sentit de l'obra.

4. André Louis, obra cit., pàgs. 23-24.

turatge—, ja sigui la del temps biològic —per exemple, la pubertat reclama que els xicots i les noies se sotmetin als respectius rituals de la iniciació—.

Posat que la proliferació d'edificis comporta la de càrrecs públics (la "burocràcia" suposa el "bureau"), aquests són menys nombrosos que en les tribus sedentàries. Només n'hi ha tres d'indispensables: el capítost, el fetiller i la llevadora, que estén el seu ofici a les parteres del ramat.

4. TRES CARACTERÍSTICS DE L'EDUCACIÓ NÒMADA

Traslladem-nos al camp educatiu. Renunciem, és clar, a associar l'educació amb edificis, tant amb els pròpiament dits —l'escola, la palestra, el temple— com amb els analògics —el calendari, el mapa, la cartilla, el cartipàs—. Per bé que hi hagi algunes excepcions, les quals al cap i a la fi confirmen la regla (per exemple, el sistemàtic aprenentatge oral i escrit de l'Alcorà, en els nòmades riberencs del Mediterrani), la consuetud general és que el Saber i les pautes siguin transmesos mitjançant el tracte interpersonal i la participació en els rites d'iniciació, el culte, les danses, les recitacions, els cants.

El minyó aprèn, doncs, escoltant què contenen, discuteixen i resolen els adults, memoritzant llurs "dites", sumant-se activament o passivament als rites i ensinistrant-se supervisat per un adult, o a tall de joc amb la seva colla, en la cacera, la doma o vigilància de la ramada, o bé en feines agrícoles si la tribu les alterna amb la caça o el pasturatge. L'educació de la noia, més casolana, la instrueix en els comesos secularment atribuïts al seu sexe. Advertim que en algunes tribus se li encomanen, ultra les tasques casolanes, treballs agrícoles i diversos aspectes de la cura dels ramats⁵.

Emprant termes d'avui, aplicariem a l'educació nòmada les qualificacions d'activa, participativa i desescolaritzada, o més exactament, mancada d'edificis i utilitatge escolars. Això, referint-se a la metodologia. Quant, però, al contingut, ens en meravella la riquesa i la qualitat⁶. No es restreny a les tècniques d'afrontar les exigències ordinàries de la vida. Va molt més enllà. Desperta la intuïció del sentit present i transcendent de l'existència; empeny a descobrir i a catalogar les "virtuts" dels vegetals i les destreses i astúcies dels animals; inculca l'obli-

5. Ralph Linton, *Estudio del hombre* (trad. de *The study of man, an Introduction*), México, Fondo de Cultura Económica, 1972°, pàg. 222. Hubert de René, *Histoire de la Pédagogie*, París, P.U.F., 1949, cap. I.

6. Claude Lévi-Strauss, *La pensée sauvage*, Paris, P.U.F., 1962.

gació i el goig de contribuir al Bé Comú exercint una funció concreta en la dinàmica de la tribu, rebent dels ancians el llegat de la tradició i ennoblint les dures i prosaiques tasques amb un art poètic, plàstic i musical de vàlua insospitada. Subratlleu, encara un cop, la sàvia diferenciació de l'ensenyament femení, en els mètodes i en bona part del contingut.

Cal reconèixer que el nivell pedagògic dels nòmades no és sempre tan enlairat. Algunes tribus accepten i trameten habituds inhumanes; d'altres obliguen l'hoste a emmotllar-se a costums que li repugnen, o a presenciar espectacles denigrants. Tot això és innegable. Però també ho és que hi ha tribus que sobrepassen moralment, jurídicament i estèticament el nivell que havem descrit. I que l'educació sedentària no manca tampoc de nivells i desnivells.

5. NATURALESA I PROPAGACIÓ DEL NEONOMADISME

El procés constructivista del sedentarisme provoca, a mesura que s'apropa al culmen, un corrent induït de signe contrari, ço és, orientat vers el nomadisme. Anomenem-lo, si us plau, neonomadisme, car no trigarem a constatar que no és pas identificable amb el nomadisme primitiu.

Els seus fenòmens més frapants esclaten en la locomoció. Els embussos que cada fi de setmana obstrueixen les vies urbanes —i dels quals són sovint conseqüència els de les autovies— provenen del fet que l'allau de neonomades, muntant tota llei de vehicles, s'aglomeren en avingudes fistonades d'edificis que pertanyen al mòdul sedentari.

Si els carrers de la urbs, en lloc de ser flanquejats per dues rengleres d'immobles —el mot és significatiu—, ho fossin per tendes nòmades, resoldríem el conflicte eixamplant-los de dissabte a dilluns. Les indústries del ram se'n comencen d'adonar. Què són el plebeu "estatge pre-fabricat", la luxosa "caravana", el pintoresc "motel", sinó assaigs, millor o pitjor reeixits, d'incorporar al neonomadisme la cabana, la tenda, el campament, del nomadisme atàvic?

Entre els factors que han afavorit la propagació del neonomadisme cal destacar-ne tres: 1) l'ampliació del temps lliure (*free time*), provocada, en l'ordre operatiu, per la maquinària i el taylorisme, que estalvien o abreugen el treball, i en l'ordre teorètic, per l'invent nord-americà de l'oci productiu, ço és, d'aixecar l'índex de productivitat mitjançant la intercalació d'estones de repòs científicament distribuïdes; 2) el progrés colpidor, en nombre i en velocitat, dels vehicles i de les xarxes

de locomoció, i 3) l'influx dels *mass-media*, especialment de la tele i la ràdio, que no paren de recomanar itineraris i de pregonar les facilitats per a la planificació i pagament dels viatges.

6. LES CAUSES ECOLÒGIQUES I ECONÒMIQUES DEL NEONOMADISME

De totes maneres, ni aquests tres factors, ni la munió que n'ometo per causa de la brevetat, no haurien estat prou per a desfermar la torrentada, si el neonomadisme no respongués a necessitats i dalers, característics de la nostra època i pertocants a tres sectors: l'ecològic, l'econòmic i el psicològic.

Les intimidacions ecològiques esdevenen, tot d'un plegat, nombroses i dràstiques. La pollució ambiental, l'adulteració dels aliments, l'engabiament en golfes i en pisos de cinquanta metres quadrats i l'arramadamament als carrers i espectacles impelleixen el ciutadà a recercar, ni que sigui per unes hores, aire respirable, amples horitzons i un tracte més fet a la mida seva i dels seus familiars. Són aquestes necessitats ecològiques les que han institucionalitzat l'excursió del cap de setmana i d'altres evasions de volada no massa audaciosa. Qui ha viscut la tarda d'un diumenge a Nova York no oblida mai més el silenci, la despoblació de la urbs més densa i més trepidant del món.

En el camp econòmic sovintegen les alternatives que obliguen —o almenys decanten— l'individu a desplaçar-se, tot sol o amb la família, a voltes atret i altres voltes defraudat pels daltabaixos de la remuneració del treball i de la rentabilitat dels afers. Convé remarcar que aquestes alternatives són afectades amb freqüència per eventualitats imprevisibles. I si l'excursió és el fenomen cabdal del neonomadisme ecològic, la migració —interior, exterior, continental, intercontinental— ho és, en la seva doble direcció —immigració, emigració—, del neonomadisme econòmic.

7. LES CAUSES PSICOLÒGIQUES DEL NEONOMADISME

Nogensmenys, la fenomenologia més fascinadora, per la seva originalitat, les seves dimensions i les seves formidables repercussions polítiques i culturals, és d'arrel psicològica. Em refereixo a la frisança de viatjar, infinitament superior i absolutament diversa a la suscitada, al segle XVI, pel descobriment d'Amèrica; al segle XVIII, pel Romanticisme i la Il·lustració, i al segle XIX, pel mercantilisme colonial. Per tal d'encarrilar i explotar aquesta fretura han estat creades les institucions turístiques.

Malgrat que reconec l'enorme contribució dels *mass-media* a desenvolupar el turisme, semblaria superficial atribuir a la curiositat sobreexcitada per la propaganda televisiva i radiofònica el principal paper en la promoció turística. Hi ha un *numen* subjacent al fenomen. Aquesta causalitat profunda rau en una psicosi d'evasió, empesa per la irrupció del subconscient nòmada, soterrat durant segles —milenis, potser— per la "censura" del sedentarisme.

Veig en aquesta irrupció la hipòtesi més a posta per a comprendre tantes i tan desorbitades evasions com s'acompleixen entorn nostre. Hi ha presses i empentes per a escapolir-se de les conviccions, dels compromisos lliurement contrets, del patriotisme, de la professió, de l'*status* social i fins i tot del propi sexe.

L'evasionisme generalitzat s'acompassa, altrament, a la vigent concepció de l'univers. El cosmos d'Einstein, en expansió perpètua i constant, ha desplaçat les majestoses simfonies astronòmiques de Copèrnic, Newton i Kepler. Es troba en expansió des del punt i hora de l'explosió genesiaca. I aquest univers que fuig d'ell mateix, però que és òbviament finit, s'afonada en certs indrets on les condensacions energètiques produïdes per la involució dels astres més revellits obren una mena de finestres abocades a l'Inconcebible.

8. L'ESCALADA EDUCATIVA DEL NEONOMADISME

Hom pot comptar amb els dits d'una mà els moviments socials de certa transcendència que no hagin cobejat d'envair el camp educatiu. Se'n refien per a formar els adscrits i sobretot els dirigents de l'endemà. L'educació constitueix un subsistema del moviment que l'utilitza com a instrument. En el nomadisme, però, així en l'originari com en l'actual, l'educació no és tan sols un instrument. Li és consubstancial fins a tal punt, que tampoc no fóra adequat qualificar-lo de subsistema. D'ací ve que les primeres rebelions contra el sedentarisme constructivista, així les teoritzants (Rousseau, etc.) com les pràctiques (Pestalozzi, etc.), hagin estat específicament pedagògiques. I que el primer intent victoriós d'empeltar el neonomadisme a escala mundial hagi brotat en el camp educatiu.

Alludeixo, és clar, a l'escoltisme. La sistematització ideada i duta a la pràctica per Baden-Powell és simplement genial⁷, per la discreció amb què trià el bo i millor de la idiosincràsia nòmada i per l'enginy amb què ho amotllà als condicionaments d'una cultura sedentària. No va proposar-se construir sobre runes, ans bé Baden-Powell oferí

7. Pierre Bovet, *Le génie de Baden-Powell*, Neuchâtel, 1922.

l'escoltisme al sistema escolar vigent com una organització complementària que aprofita el temps lliure per a eixamplar les perspectives i deixondir el caràcter dels adolescents.

Algunes dates ens seran útils. 1908: publicació en fascicles de *Scouting for boys*, vademècum on Baden-Powell perfilà els mètodes i l'estructura del seu moviment. 1917: la seva muller publicà el vademècum de la branca femenina, *Girl guides*. 1921: instal·lació a París de l'Oficina Internacional de l'Escoltisme. 1922: el jesuïta pare Sevin publicà *Scoutisme*, vademècum de l'escoltisme catòlic. 1962: la Santa Seu aprovà els Estatuts de la Conferència Internacional de l'Escoltisme Catòlic.

A les darreries del segle passat l'estudiant berlinès Karl Fischer proposà als seus companys organitzar, els dies festius, excursions col·lectives, amb la doble finalitat de gaudir de la naturalesa i conrear el folklore germànic. La iniciativa es propagà d'universitat a universitat, amb tanta empena que l'any 1901 totes les d'Alemanya tenien el seu grup. Aquests estols de joves —nois i noies—, que es distingien per llur estil selvàtic, per una gran familiaritat entre els dos sexes i per llur romàntic etnicisme, s'anomenaren ells mateixos *Wandervögel*, ocells errants, ço que els apropava a dir-se ocells nòmades. I no sense motiu, jatsia que llur objectiu no fos explícitament el d'implantar el nomadisme, sinó de sublevar-se "contra els mandrosos costums anquilosats i contra les lleis d'un convencionalisme beneït".

Aquesta frase pertany a la convocatòria de l'aplec que les associacions més importants dels *Wandervögel* tingueren prop de Kassel, en octubre de 1913, a frec d'esclatar la primera guerra mundial, per tal d'acordar una "acció comuna", una mena de "front únic" dels joves, "que no volen seguir essent un apèndix de revellides generacions". Però, de fet, en compte d'inventar, segons somiava Wyneken, una cultura privativa de la joventut, reinventaren el nomadisme de les tribus germàniques. Organitzats en clans, deliberant en assemblees al ras, ressuscitaren els mites teutònics, s'abillaren com a rapsodes, entonaren himnes desuets, germanitzaren la imatge de la dona.

A diferència de l'escoltisme, la *Jugendbewegung* dels ocells errants fou agra i exclusivista. "Ens uneix, camarades —llegim en una circular de la mateixa època—, l'odi a les institucions d'aquesta vida i d'aquest temps." Entre les institucions més execrables assenyalen "aquestes esglésies, aquestes escoles" i "aquesta política"⁸.

8. T. Schumacher, *Jugendbewegung*, article del *Lexikon de Pädagogik* de Herder, II. S. Valitutti, *La rivoluzione giovanile*, Roma, 1955. J. R. Schmid, *Le maître camarade et la pédagogie*, Neuchâtel, 1936.

No fóra exacte dir que hi hagué una versió catòlica de la *Jugendbewegung*, parella a la versió catòlica de l'escoltisme. El que hi hagué és una rèplica catòlica: *Neudeutschland*, Novella Alemanya, intentà, partint també de grups universitaris, “guanyar per al Crist la pàtria alemanya”. Per bé que els seus mètodes siguin més assenyats i que la majoria dels seus inscrits fossin catòlics practicants, ¿no us sembla excessiu tanmateix l'etnicisme que traspua el lema “Joventut-Pàtria-Església” i perillós que “retin culte a la natura”, encara que “aliant les escalades amb elevacions sobrenaturals”?⁹. La “Novella Alemanya” va ésser, al capdavant, el hitlerisme, infantat per l'Estat Major i alletat per la secta esvàstica. Molts dels grups d'ocells errants s'integraren a les joventuts hitlerianes, i la resta es van disgregar. Els de la Novella Alemanya poc trigaren a veure's perseguits.

Al terme de la segona guerra mundial els combatents tornen a casa resolts que ningú ni res no els en torni a treure; llurs nacions s'afanen a refer cossos maltractats, escoles afollades, cultures afeblides, enteses esquerdades. El nomadisme s'estanca o retrocedeix. En el camp pedagògic, Estats Units exporta a Alemanya i al Japó la ciutat dels joves del pare O'Flanagan —que res no té de comú amb el primitivisme—, i Makarenko inventa a Rússia, dintre de les coordenades comunistes, un collectiu escolar que es retira paradoxalment al del pare O'Flanagan.

Durant la dècada dels cinquanta, les innovacions pedagògiques (educació no dirigida, autogestió, psicodrama infantil, etc.) porten el segell de l'Escola Nova, no el de velleïtats nòmades¹⁰. Però el 1964 Herbert Marcuse publicà l'*Onedimensional Man* —duríssima catilinària contra la formació imposada per la nostra cultura sedentària—, i el 1968, justament quan apareixia la traducció catalana del seu llibre, els universitaris parisencs desencadenaren les “jornades de maig”. Certament, l'obra de Marcuse i les repercussions revolucionàries no duen ja l'etiqueta de l'Escola Nova. Preludien el nomadisme educatiu, però mai no l'invoquen, ni es proposen extingir la institució escolar. Per això dirà irònicament Ivan Illich que “l'estat d'esperit d'un cert nombre d'educadors s'assembla força al dels bisbes després del darrer Concili”.

Perquè Ivan Illich és —aquest sí— descaradament nomadista. A la introducció del seu *Deschooling Society*, publicat a Nova York el 1971 i traduït al francès el mateix any, llegim que “no n'hi ha prou amb la desescolarització de les institucions, sinó que és l'*Ethos* sencer de la so-

9. Albert Bonet, *Un viatge de cara als joves*, Barcelona, Impremta Subirana, 1931, cap. VIII.

10. Jaime Sarramona, *Movimientos renovadores de la escuela como institución*, a *Perspectivas pedagógicas*, Barcelona, 1973, núm. 32, pàgs. 481-504.

cietat ço que fretura d'aquest canviament" ¹¹. L'obra deplora que "la iniciació primitiva a la vida mítica, obtinguda a través de la terramare, hagi estat bandejada per l'educació del ciutadà" ¹², i predica que renunciem a ésser els continuadors del nefast Prometeu, el qual, arrabassant el foc als déus, inicià el progrés i la insadollable set de la civilització industrial, i ens acollim al patronatge del seu germà Epitemeu, maridat amb Pandora, de la mítica caixa de la qual han eixit els fruits saborosos i les inevitables amargors de la vida natural.

Semblen força significatives les quatre institucions que hauran de substituir les institucions escolars, és a saber: el tracte directe amb els "objectes educatius"; la xarxa de relacions interpersonals entre els qui s'ofereixin a ensenyar una matèria determinada i els qui desitgin aprendre-la; el bescanvi de coneixements entre els companys de semblant edat, de la mateixa professió, o veïns de la mateixa barriada, i una corporació oficial que encoratgi, perfeccioni i controli l'ús i el funcionament de les tres institucions susdites. De fet, la solució oferta per Illich sembla un intent d'actualitzar les pautes pedagògiques de la tribu nòmada ¹³.

Prenghem nota, però, que el mot "nomadisme" no és emprat mai per l'inventor de la descolarització a ultrança. Poc trigarem a veure que un polèmic escriptor català fou el primer a utilitzar aquesta denominació.

9. L'ACOLLIMENT CATALÀ AL NEONOMADISME FORASTER

No ens sorprèn gota la bona acollida que trobà a Catalunya l'escoltisme. La nostra terra és de mena acollidora. I a més, la tendència al nomadisme és un tret característic de Catalunya, i singularment de la seva pedagogia. Ja Ramon Llull proclamà la necessitat d'institucionalitzar el nomadisme constructiu, definit per la dita barcelonina "Roda el món i torna al Born".

Amb prou feines havien passat quatre anys de l'aparició del *Scouting for boys*, quan el 1912 l'advocat Ignasi Ribera i Rovira fundà els "Jovestels de Catalunya", fermament nacionalistes, i d'altra banda el capità Pere Rosselló i Axet, nadiu d'Hostafrancs, formà el primer grup de "Exploradores barceloneses", espanyolistes, però partidaris de la

11. Ivan Illich, *Une société sans école* (trad. de *Deschooling Society*, Nova York, Harper and Row, 1971), París, Éditions du Seuil, 1971, pàg. 8.

12. *Ibid.*, pàg. 175.

13. *Ibid.*, pàgs. 172 i següents, i pàgs. 131 i següents.

descentralització. A Pere Rosselló pertany el mèrit d'haver introduït l'escoltisme a Espanya. A imatge dels "Exploradores barceloneses" sorgiren a Madrid i arreu d'Espanya grups amb el respectiu cognom local, en nombre suficient per a federar-se l'any següent, 1913, sota la denominació de "Exploradores de España".

En canvi, els "Jovestels de Catalunya", si aconseguiren un èxit inicial, mercès sobretot al "Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria", que els donà recolzament i estatge, aviat s'esmortuïren. Restà, doncs, sense representació escoltista el catalanisme pròpiament dit, fins que l'any 1927 Josep Maria Batista i Roca fundà els "Guies excursionistes" i els "Minyons de muntanya", entitats concebudes amb tant d'encert i d'empenta que encara avui, al cap de més de mitja centúria, no han perdut llur sentit, llur predomini, ni llur proselitisme.

Ací potser més que a d'altres bandes, perquè la dona catalana era, fins no fa gaire, extraordinàriament casolana, costà d'arrelar-hi l'escoltisme femení. Totes les esmentades organitzacions ho intentaren, sense assolir, però, la continuïtat de llurs provatures abans de la dècada dels trenta. Quant a l'escoltisme confessional, la veritat és que, de fet, ha existit en grups integrats dintre dels "exploradores" i dels "guies" i "minyons", gairebé des de les respectives dates fundacionals; i de dret, des que mossèn Antoni Batlle, que havia introduït els "Minyons de muntanya" en la "Lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat", com a secció federada, en rebé vers 1932 el nomenament de consiliari, signat pel cardenal Vidal i Barraquer.

No vindria a tom seguir pas a pas la trajectòria dels moviments escoltes a Catalunya. Crec suficient haver constatat la matineria i excellent acollida que la nostra terra atorgà a la genial creació de Baden-Powell. A qui vulgui aprofundir el tema li recomano —si per improbable atzar no l'ha utilitzada— la *Història de l'escoltisme català*, d'Antoni Serra, objectiva, documentadíssima i viscuda pel seu autor¹⁴.

Ni la *Jugendbewegung* ni el *Neudeutschland* niaren ací, almenys que jo ho sàpiga. En canvi, i avantatjosament, l'any 1920, o sigui, un any després de la primera guerra mundial i del manifest que reagrupà els "ocells errants", En Josep Maria Folch i Torres inventà i promogué un moviment autòcton, net de màcules paganitzants i d'insensates petulàncies, però que presenta alguns trets parells als de les organitzacions juvenívoles neogermàniques: formació espontània dels grups; dirigents

14. Antoni Serra, *Història de l'escoltisme català*, Barcelona, Bruguera, 1968¹. Cal consultar també la revista "Circular", portaveu dels Minyons escoltes i les Guies Sant Jordi, Barcelona, especialment el fascicle del 15 de juny de 1976.

eixits de la base; propagació fulminant; nacionalisme arborat; recuperació de la indumentària, l'idioma, els cants, llegendes i dances tradicionals; pràctiques de les virtuts religioses i patriòtiques negligides per la societat adulta; assemblees generals en indrets i edificis de pregona significació ètnica, etc. La crida d'En Folch i Torres fascinà de tal manera els nois i les noies de la nostra terra, que els "Pomells de Joventut" no hi deixaren racó on no florís la vermellor de les barretines i la blancor de les caputxes, ni ruta que no fos petjada per estols que enarboraven la senyera amb una llaçada en la qual s'unien dues cintes: una, de color blau cel; l'altra, amb les quatre barres¹⁵.

Si ara em demanéssiu l'explicació de la relativa semblança amb les entitats juvenívoles germàniques —fixeu-vos que no dic encara "hitlerianes" ni "nacionalsindicalistes"—, respondria que cal atribuir-la a la similitud del moment històric —Alemanya, humiliada; Catalunya, sotmesa— i del clima cultural —joventut irritada i desenganyada, incipient renovació de la marxa vers el nomadisme—.

En cap nació l'educació pública, ni la privada, han implantat, ni tan solament han assajat, la desescolarització. Confessem, però, que si Ivan Illich no ha exterminat les escoles, els ha fet perdre llur fe en elles mateixes. En molts centres educatius de Catalunya, diríeu que el professorat se sent com avergonyit de la seva tasca. El temps destinat a donar classe és esmerçat a conversar amb els deixebles sobre què han observat en visites no prou preparades i mal coordinades.

10. EL NOMADISME PEDAGÒGIC DE JORDI LLIMONA

Llevat de l'aportació, tan relativa i tan poc intencional, d'En Folch i Torres —de la qual hem parlat suara—, l'única contribució catalana original al neonomadisme pedagògic ha estat la de Jordi Llimona. N'enraonaré esforçant-me a agermanar el respecte i l'afecte que el seu autor em mereix amb l'objectivitat que la meua consciència reclama.

El pare Llimona ha publicat nombrosos llibres. Tots arrenquen, però, del *Sempre nòmades*, estampat en 1970¹⁶. Per això, i perquè és el més vinculat al nostre tema, convé concentrar-hi l'atenció. Cal, en primer lloc —segons ja he dit—, subratllar un mèrit indiscutible: el d'haver proclamat, ja des del títol, i un any abans que ho besllumés el famós llibre d'Ivan Illich, que el tret més característic de la cultura

15. Josep Miracle, *Josep Maria Folch i Torres*, Tàrraga, Ed. F. Camps Calmet, 1971, 2.ª part: el pedagog, cap. VII.

16. Jordi Llimona, *Sempre nòmades*, Barcelona, Edicions 62, 1970³.

actual no és altre que el nomadisme. Tot el llibre desenrotlla aquesta nítida actitud del pròleg: "Ens encaminem cap a un món nou, cap a una nova manera de viure, de veure les coses, d'existir. D'un món fixista, agrícola i rural, passem a un món dinàmic, industrial i urbà. Retornen les antigues formes nòmades" ¹⁷.

Més aviat que les "formes nòmades", jo crec que Llimona vol dir que retorna l'esperit, l'estil nòmada. Perquè ens adverteix que "cal acabar d'un cop amb les societats tancades que, en realitat, són relíquies del primitivisme" ¹⁸, i ens exhorta a pensar i obrar d'acord amb "un món on la matèria, la vida i l'home esdevenen profetes". I no escatima elogis a "l'home dinàmic, amb esperit d'empresa i d'aventura, que vol transformar el món, fer-lo més habitable, més humà i més perfecte" ¹⁹.

Fins on arribarà aquest dinamisme? Respectarà algun límit? Quin serà el seu objectiu? Heus ací la resposta: "Cal progressar, cal caminar, cal treballar, sempre endavant, però a mesura d'home i al servei de l'home. Si per fer avançar l'home el destruïm, no haurem guanyat res, un cop conclusa la nostra tasca" ²⁰. I més concretament encara: "Cal, doncs, viure la vida i organitzar el món de manera que puguem fruit de l'existència. Totes les ideologies, tensionals, heroiques, siguin del color que siguin, són sempre demoníiques... No hi ha dret d'imposar uns sacrificis greus als homes en vistes a un paradís futur..., tant si el paradís el pensen trobar a la terra com si el pensen trobar en el cel." "I vull expressament recordar que quan dic gaudir de la vida... no em refereixo solament al gaudi de la vida instintiva, sinó també de la vida espiritual" ²¹.

El marge, com veieu, és molt ample. Ho confirmen les aplicacions. Respecte a l'amor, per exemple, el casat "roman sempre lliure per a acceptar les mútues experiències i resta també lliure per a tenir-ne amb altres persones... Això no vol dir que hom pugui tenir experiències sexuals o amoroses amb qualsevol passavolant" ²². O bé, respecte a la religió: "Dintre l'Església catòlica i ortodoxa tenim un concepte massa

17. *Ibid.*, pàg. 7. Aquesta idea amara la producció ulterior. A la penúltima pàgina del seu darrer llibre *Jesús de Natzaret* llegim: "No podem, doncs, oblidar la nostra situació de nòmades, d'eterns pelegrins de la veritat, la justícia i la llibertat" (pàg. 335).

18. *Ibid.*, pàg. 169.

19. *Ibid.*, pàg. 32.

20. *Ibid.*, pàg. 174.

21. *Ibid.*, pàg. 174. A *Pensament i compromís*, Barcelona, Pòrtic, 1972, llegim: "La moral, com tota cosa humana i temporal, no és una realitat absoluta... A cada moment hem de construir la nostra moral... La moral no ha de ser una cosa oposada a la natura o quelcom autoritari vingut de fora o dels cels" (pàg. 91).

22. *Sempre nòmades*, pàg. 143.

estàtic de Crist i del cristianisme... No podem considerar la revelació com quelcom donat, fet, una vegada per sempre, sinó com quelcom que s'esdevé constantment a mesura que es fa l'Església, el poble de Déu i tota la realitat creada”²³.

Una societat amb un marge tan propici al desbordament, i que conjumini, malgrat això, la democràcia econòmica amb la democràcia política i amb la democràcia social, no és fàcilment assequible. No hi arribarem —declara Jordi Llimona— “si no és a través de l'educació”²⁴. D'ací que aquest llibre —i els seus rebrots— estiguin amarats de pedagogia. *Sempre nòmades*, ultra perfilar els objectius i les qualitats de l'educació per al canvi —revolucionària sense violència, creativista, participativa, etc.— i de puntualitzar la didàctica de la formació intel·lectual, sexual, social i religiosa²⁵, esbossa les grans línies de l'organisme educacional que inclourà, a més de les institucions fonamentals —família, escola—, “uns òrgans d'opinió on es ventilin tots els problemes de base, on es manifesti clarament el desequilibri existent entre base i estructura i on s'apunten les possibles solucions”, i “uns centres d'investigació i planificació, en els quals s'analitzin i estudiïn tots els problemes brollats, on es planifiquin les solucions, on es determini la manera i el contingut del canvi estructural”²⁶. Remarqueu com Llimona en cap manera proposa d'eliminar la institució escolar. Aspira a completar-la i sobretot a revestir-la, segons s'expressava en el pròleg, de “formes nòmades”.

11. LA MEVA POSICIÓ

Un esdeveniment tan prenys d'esperances i perills com és la irrupció del neonomadisme no ha concitat l'atenció que li és deguda. I això que és massa recent la lliçó del cas oposat, vull dir, de l'intent d'imposar una altra cultura a la cultura primitiva, sovint nòmada, de les tribus colonitzades. Els obstacles amb què toparen els colonitzadors, els errors

23. *Ibid.*, pàg. 133.

24. *Ibid.*, pàg. 211.

25. Respecte a la formació intel·lectual: *ibid.*, pàg. 127. Respecte a la sexual: *ibid.*, pàg. 137. A *Humans, tanmateix*, Barcelona, Pòrtic, 1973, pàgs. 154-157, Llimona advoca per l'educació “pràctica” de la sexualitat. Respecte a la social: *ibid.*, pàg. 207. Respecte a la religiosa: *ibid.*, pàgs. 99 i següents. Radicalitza la seva posició, fins a contradir obertament la dogmàtica cristiana, a *Com entendre la Bíblia*, Abadia de Montserrat, 1979, i sobretot a l'esmentat *Jesús de Natzaret*, Barcelona, Edicions 62, 1980, on llegim, poso per cas, que “el jo que pronuncia Jesús és un jo merament humà, corresponent a un únic subjecte, a una única persona, la humana”, i que “penso que és millor no parlar de Jesús com a Déu, puix que es presta a malentesos” (pàg. 325).

26. *Ibid.*, pàg. 73.

i injustícies que cometeren ells i els seus governs, enverinen avui les relacions amb el Tercer Món i entrebanquen la solució de la crisi energètica.

Com si fos més senzill el nostre cas! Ací el colonitzador és ensems el colonitzat. Bo i combatent la cultura construccionista, el neonòmada batalla contra ell mateix. Sembla aconsellable, doncs, de renunciar a projectes radicals. Cal que mirem de complementar l'educació vigent, la sedentària, rejuenint-la amb la sava del nomadisme, podant-la de superfluitats; però sense caure en la temptació suïcida de destralejar la soca.

De quins mitjans ens ajudarem? L'escoltisme pot ésser-nos útil, sempre i quan el posem al dia. Va molt rerassagat. El seu mite predilecte, l'indi brau i destre, fou adulterat per Tarzan, i ambdós han estat batuts per Superman i d'altres de la mateixa jeia. El seu teatre preferit, l'exploració de la selva, ha perdut encís en faç de les gestes dels viatges interplanetaris. Altrament, cada dia resulta més introbable, no massa lluny de l'escola, un indret que s'assembla a la jungla.

Aquest desfassament sociològic i ecològic ha fet indispensable d'alterar sense gaires contemplacions el programa i la metodologia escoltes²⁷. Nogensmenys, qualsevulla que sigui la forma que hom li doni, no podem imposar l'escoltisme a un nombre creixent de xicots i xicotes que per temperament, per llur entorn social o per d'altres raons no s'hi avenen. D'altra banda, per molt que ens dolgui, l'escoltisme és una solució insuficient. Necessària potser, per tal de compensar les frustracions biològiques i ecològiques multiplicades pel sedentarisme constructivista, però insuficient per tal com no satisfà les reivindicacions exigides, amb torrencial puixança, per la psicosi de l'evasió.

Realment, si considerem l'esforç perseverant i integral que comporta la solució d'aquest problema, només n'hi ha una que sigui necessària i suficient alhora: mentalitzar els educadors —a l'escola, l'equip professoral—. Cal invitar-los —i ajudar-los, si ens ho permeten— a esdevenir plenament conscients del que significa i entranya l'encontre del nomadisme amb la cultura vigent. Aquesta, el constructivisme sedentari, està dotada d'un misteriós poder de conservació, ordenament i invenció de sabers i de pautes; però la sotja el perill, comprovat històricament en cultures similars, d'ésser lliurada, per la corrupció i l'entumiment, als adversaris. Penso que el neonomadisme, engendrat, ho hem dit, per la pròpia cultura constructivista, com una mena d'anticorp, està

27. La III Conferència europea dels Escoltes i les Guies, juliol de 1980, ha tingut per tema: "La joventut de l'Europa d'avui; noves directrius per al Guiatge i l'Escoltisme."

cridat a regenerar-la, sempre i quan els educadors atinin a canalitzar-lo, car si el neomadisme els seduís o els espaordís, tot se n'aniria a rodar.

Apliquem-ho al tractament pedagògic del daler de trencar tots els marcs, d'evadir-se com un poltre indomat. Naturalment, l'educador ha de vigilar que aquesta pruija no es torni una psicosi; però no ha de prescindir-ne, perquè això fóra renunciar al millor recurs, a l'anticorp, per a prevenir o combatre el cancerós entumiment.

Convé distingir fermament entre reconèixer la vàlua pedagògica al neomadisme i atorgar-li la primacia. Diguem-ho sense paliatius: tant o més indispensable que endegar el neomadisme és la tasca d'impedir que el deixeble mitifiqui l'evasió, fent-ne una divinitat a la qual ret culte. Ací precisament rau la meua discrepància fonamental respecte a Jordi Llimona. El títol de *Sempre nòmades* proclama —i tots els seus capítols i els llibres ulteriors ho ratifiquen— que el nomadisme és con-substancial a l'home i especialment a l'home actual. Si de tant en tant Llimona aconsella no prescindir totalment de la tradició²⁸, o bé acceptar en la vida pràctica les "constants" que emergeixen —per bé que no definitivament— en el canvi²⁹, ho fa per prudència, a fi i efecte que el nostre dinamisme dialèctic no s'arrisqui a rompre el ritme que ens imposa l'evolució de l'univers i de l'espècie humana. Nosaltres, per contra, lluny d'abdicar de la condició sedentària, ens valem del nomadisme per a conservar-la, desentumir-la i perfeccionar-la.

Si els actes d'evasió procedissin d'una mítica divinitat, no caldria potser discutir llur moralitat. Com que no vénen de tan amunt, cauen sota una qualificació moral, llevat de quan no hi intervé poc ni molt la llibertat. Llur moralitat depèn primordialment de l'objectiu. Bona cosa és evadir-se de la malaltia prenent voluntàriament el remei receptat pel metge; mala cosa evadir-se voluntàriament de la salut ingerint un verí. A més, tant en el domini del Bé com en el del Mal hi ha graons: és millor evadir-se d'una bronconeumònia que d'un refredament, i pitjor evadir-se del tedi mitjançant la cocaïna que mitjançant el tabac.

L'educació no aspira tan sols que els deixebles practiquin les millors "evasions", sinó que mira d'enardir-los a cercar o a inventar solucions que ultrapassin les ja trobades en l'exercici del Bé o en el combat contra el Mal. Per tal d'assolir-ho desenrotlla en el deixeble ço que hom anomena amb el terme —filosòficament inadequat, però molt expressiu— de "creativitat". Altre cop ens distanciem ací de Llimona. Per a nosaltres mereix una qualificació moral negativa la "creativitat" es-

28. *Sempre nòmades*, pàg. 52.

29. *Ibid.*, pàg. 194.

merçada a enterbolir la fidelitat conjugal o aigualir la fe en la divinitat de Jesucrist.

Òbviament, el pluralisme ideològic i el seu legítim corollari, el pluralisme educatiu, diversificaran la qualificació moral de molts dels actes d'evasió i de creativitat. Em fa l'efecte que aquest problema capital i d'altres complementaris —els que planteja, per exemple, l'aplicació didàctica de la "creativitat"; o bé la repercussió del neonomadisme en la Nova Catequètica— depassen la finalitat i la duració assignades a la meva intervenció. M'ha semblat, però, adient a les meves creences, i a les meves conviccions pedagògiques, no silenciar aquests problemes, ans bé metre'ls en relleu, al bell punt del nostre comiat.